

düz gördüyü tamam yad adamlar gecə gözünün qabağından getmirdi; biri hədbəxt idi, ac idi, Mahmudun ürəyi yanırdı, çünki insan nə üçün hədbəxt olmalı idi, bu boyda dünyada ac olmalı idi?; o biri qatil idi, xain idi, Mahmudun ürəyi yanırdı, insan nə üçün qatil və xain olmalı idi? Mahmud belə düşünürdü..."

Bu dördlər düzələnlənməsinə görə də Mahmudun dördü dəbdəbəli toyla da düzələlmir. Məryəmin oynındakı schrlı don, Keşişin Müqəddəs İvədən - kilsədən götürdüyü libas Mahmudu və Məryəmi yandırır...

Əsərin finalında müəllif yenidən dastanın süjetinə müdaxilə edir: haqq söz söylədiyinə görə başı kəsilmiş aşığın öz-özünə çalan Sazı yenidən mətnə qayıdır. Biz onu Mahmud ilə Məryəmin məqbərəsinin önündə görürük: "Bu tərəflərin adamları danışdı ki, guya hərdən bu qədim məqbərənin qabağında havadan bir saz peyda olub öz-özünə çalır və guya hətə Sazlı Abdulla adlı bir el aşığı varmış və bu saz da guya həmin Sazlı Abdullanın sazıdır".

Bu sonluqda da yazılı ədəbiyyatın konkretləşdirmə, tarixi əyanılaşdırma keyfiyyətinin şahidi oluruq. Əsərin finali romandakı hadisələri yenidən yazılı ədəbiyyatın əsas missiyasını ifadə edən müasir reallığa, qədimlikdən bu günə qaytarır: mətn belə qavranılır ki, Mahmud ilə Məryəmin əhvalatından uzun zaman keçib, bu uzun zaman içində onların hekayəsi dilə-ağıza düşərək əfsanələşib. Onların məzarı üstündə yapılmış məqbərə isə həmin əfsanəni "maddiləşdirən", əllə tutulan, gözlə görünən edən tarixi bir abidədir. Həmin tarixi abidənin yaddaşa təmasını yaradan isə Sazlı Abdullanın heç kəsin görmədiyini, ancaq həminin haqqında danışdığı, öz-özünə dillənən Sazı haqqında rəvayətdir.

Əlçinin ilk romanında həminə tanış bir dastanla əlaqələndirilən Kəsik Baş motivi 30-35 ildən sonra ədəbiyyatımıza leytmotiv kimi qayıtdı. Azərbaycan ədəbiyyatında ciddi bir hadisə kimi qiymətləndirilən "Baş" romanı da Kəsik Başın romanıdır. Azərbaycan torpağına, Bakı üzərinə işğalçı kimi gələn rus sərdarı general Sisyanovun başı ili, ayı, günü bəlli olan bir tarixdə - "milad tarixi ilə fevral ayının 9-u, hicri tarixi ilə 1220-ci ilin zülqədə ayının 20-də, çovğunsuz, küləksiz, sakit, xəncər kimi kəsən şaxtılı bir qış axşamında" Bakıda kəsilir və İran hökmdarı Fətəli şah Qacara göndərilir. Roman XIX əsrin gerçəklərini bizə Kəsik Başın gözləri ilə nağıl edir, onun düşüncələri ilə təqdim edir: "O, artıq anlamışdı ki, görünən o məkanda ONUN üçün uzaq və yaxın, keçmiş və gələcək yoxdur və həmin məqamda ONUN yaddaşından keçən informasiya görünən o məkandan ONA baxan Başın - ONUN Başının - bədənsiz olduğunu xatırlatdı, ancaq bu ONU qətiyyənlə narahat etmədi, çünki ONUN bütün varlığı şəffaf və çəkisiz idi"...

Kəsik Başın gördükləri, düşündükləri isə Azərbaycan xalqının əsrlər boyu yaddaşında əziz yadigar kimi qoruyub saxladığı "qara nağıl" deyil, bizim hələ tam dərk etmədiyimiz tariximiz idi...